

ФІЛОСОФІЯ КОМУНІКАЦІЇ: АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПАРАДИГМ

Гуманітарний інститут Національного авіаційного університету

У статті аналізуються найбільш відомі підходи до визначення поняття «комунікація». Обґрунтовується думка про парадигмальну поліваріантність сучасної філософії комунікації.

Вступ

Протягом останнього століття відбувалися значні зміни у житті сучасної людини й суспільства завдяки бурхливому розвитку технологічної культури. Визначальним елементом, що супроводжував ці зміни, стали трансформації в царині людської комунікації. Тільки за два останніх десятиліття людство стало свідком і пережило виникнення та масове розповсюдження двох нових комунікаційних технологій – мобільної телефонії та Інтернету.

Це спричинило помітні зрушення в соціально-науковому знанні, внаслідок яких відбулося формування нової, комунікативної парадигми. Двадцять століття було століттям лінгвістики, а двадцять перше століття, поза всяким сумнівом, можна буде назвати століттям комунікації. У цьому твердженні відображається смілива спроба відрефлексувати місце комунікації в культурно-історичному та соціокультурному просторі.

Не отримала поки що однозначної назви й галузь знання, що вивчає феномен людської комунікації. У низці термінів, які «випробовуються», такі як «комунікативістика», «комунікатологія», «комунікативні дисципліни», «комунікативна наука», «теорія комунікації», «теорія і практика комунікації» і т.д. Запальні суперечки виникають серед науковців щодо питання про те, що, власне, вивчає така галузь філософського знання, як комунікативна філософія, чим її предмет відрізняється від відповідних комунікативних розвідок соціальної психології, соціології, культурної антропології тощо.

Світові тенденції вплинули на українську наукову думку, яка все частіше стала звертатися до таких понять, як «комунікація», «мовна комунікація», «комунікативний акт», «комунікативні інтенції», «комунікативна поведінка», «комунікативний кодекс», «комунікативне навчання», «комунікативна освіта», «комунікативна лінгвістика», «міжкультурна комунікація». Ці поняття є відносно новими, недостатньо відображеними не тільки у науковому, але й у загальносемантичному значенні, що спричиняє певну смислову плутанину.

Постановка завдання

Метою статті є аналіз основних парадигм в осмисленні феномену комунікації через розкриття різних способів теоретизації цієї проблеми.

Аналіз публікацій

Спеціальна література з даної теми є досить різноманітною та охоплює декілька століть. Від початків становлення філософської думки й аж до сьогодні ми простежуємо звернення до проблем комунікації, діалогу, спілкування. Цю проблематику виділяли та детально висвітлювали в своїх працях Аристотель, І. Кант, В. фон Гумбольдт, Ф. Шлейєрмахер, С. К'єркегор, М. де Унамуно, С. Франк, М. Бубер,

Г. Марсель, М. Хайдеґґер, М. Бахтін, О.-фон Больнов, Е. Левінас, М. Мерло-Понті, митр. Антоній Сурожський, С. Аверинцев та інші. Теоретичному осмисленню проблеми комунікації у працях названих мислителів присвячені роботи Г. Арсент'євої, Л. Баткіна, А. Богомолова, Є. Борисова, С. Воробійової, Б. Губмана, А. Клепікова, Т. Ліфінцевої, А. Лосєва, В. Малахова, Л. Озадовської, Дж. Пітерса, Н. Рахманкулової, І. Нарського, І. Вдовіної, Л. Дьоміної, Л. Ситниченко, Д. Сілічева, В. Табачковського, Е. Соловійова.

Значний вплив на формування та генезу терміну «комунікація» мали Ч. Пірс, Ф. де Соссюр, Е. Кассієрер, Ч. Морріс, Р. Якобсон, Р. Барт, Л. Вітгенштейн, Н. Луман, М. Мак-Люен, Ж. Бодріяр, М. Кастельс та інші. Механізми мислення, відкриті Л. Віготським, М. Бахтіним, а пізніше і К. Леві-Стросом, показують перетворення екстракомунікації на інтракомунікацію – її перехід у внутрішній світ свідомості. Вагомий внесок у розгляд цього питання зробив німецький філософ К. Ясперс.

Як автономна філософська проблема, тема комунікації постала лише у 80–90-х роках ХХ століття у німецькій комунікативній філософії. Дослідницькі пошуки у цьому питанні спираються на методологічні розробки видатних філософів Ю. Хабермаса та К.-О. Апеля.

Дослідження комунікації в межах цієї традиції у вітчизняній історико-філософській науці найповнішою мірою здійснено в працях А. Єрмоленка (в контексті етичної проблематики) та Л. Ситниченко (у контексті загального аналізу феномену комунікації).

Великого значення у дослідженні проблеми комунікації набуває аналіз робіт, присвячених комунікативному буттю людини, а також осмисленню світової філософської думки з питань комунікації. У зв'язку з цим досить актуальними є підходи, запропоновані в дослідженнях А. Ахутіна, Є. Бистрицького, А. Богомолова, І. Бойченка, В. Брюнінга, М. Бура, Б. Губмана, Ю. Давидова, Т. Дрізе, Л. Дротянко, А. Зотова, М. Кагана, В. Малахова, М. Мамардашвілі, Ю. Мельвіля, І. Нарського, А. Лоя, Дж. Пітерса, Е. Соловійова, В. Табачковського, Л. Мазур, О. Пономарьова та С. Шпатенка.

Основна частина

Поняття комунікації виникло і поширилося відносно недавно, в середині ХХ століття. Його введення до наукового вжитку було зроблено завдяки дослідженням у галузі кібернетики та теорії інформації. Але давайте спершу поглянемо на історичний процес виникнення й розвитку засобів комунікації. Це дозволить наочно пов'язати зміни в комунікаційній сфері з розвитком цивілізації та зрозуміти місце комунікації у загальноцивілізаційному розвитку.

У традиційних суспільствах можливості передачі

інформації тисячоліттями визначались рівнем технологій, пов'язаних із фізичним переміщенням людини. На суходолі це завдання вирішувалося за допомогою гужового транспорту, на воді – за допомогою різних плавучих засобів. Відповідно й комунікація обмежувалася можливостями конвенціональних видів транспорту. Пізніше ця функція перейшла до техніки, що працювала на основі двигунів внутрішнього згорання: залізниця, автомобілі, авіація. Це змінило індивідуальні комунікативні можливості людини, ступінь свободи на маршрутах її пересування.

Тільки в середині XIX століття вчені почали знаходити практичне застосування відкриття електричного струму та властивостей електромагнітного поля. Першим і найпростішим застосуванням було використання електричного струму для створення й відтворення сигналів. Сучасний дослідник трансформацийних змін комунікативного простору О. Назарчук зазначає: «Якщо попередні сигнальні системи віддалених повідомлень спиралась на візуальне сприйняття (наприклад, вогню) і були здатні нести код лише з декількох сигналів, то сигнали по кабелю швидко отримали можливість надавати більш складні системи кодів, аж до самого відтворення мови» [6, с. 13]. На початку XX століття телеграфний зв'язок збагатився можливістю кодування та відтворення звуку, тобто трансформувався у телефонний зв'язок. У той же час були відкриті форми безпроводної передачі сигналів, виник радіозв'язок і відкрилися можливості ефірної комунікації.

Отже, електромагнітні імпульси та хвилі викликали революцію у комунікативних можливостях людства. Комунікація стала миттєвою на яких завгодно відстанях. Віддаленість від партнера по комунікації із застосуванням електронних сигналів стала уявною, досягнутою розумом і контрольованою ним. Причому революція електромагнітної комунікації стосувалася тільки повідомлень. Електроенергія змінювала побут, але з точки зору технологічного базису цивілізації її застосування нічого принципово не змінювало, окрім надшвидкісної передачі повідомлень. Лише коли з'явилася можливість передавати у повідомленні комплексний образ, аудіовізуальну передачу по радіо або телебаченню чи то комплекс команд для віддаленого керування системами, відкрився новий напрямок комунікації – проектування віртуальних світів.

Медіакультура – окрема сфера і тема суспільної комунікації. «Без завдань екстратериторіальної комунікації не існувало б і не могло виникнути цілого пласта матеріальних носіїв знакових повідомлень, котрий ототожнюється нами з найвищим досягненням людської культури. Ключовою подією, що припинила вікове панування усної комунікації, стало масове й повсюдне поширення книги» [7, с. 79]. Додамо, що це відбулось у Європі завдяки настанню епохи масової грамотності міського населення вже в другій половині XIX століття. Не менший медіаефект мало радіо, а ще більшого ефекту й культурного значення набуло телебачення. Отже, впродовж більш ніж одного століття на місце усної комунікації прийшла складна медіакультура, заснована на комплексних повідомленнях. Комунікація наративів та віртуальних світів, яка була спричинена виникнен-

ням нових медіаформатів, привела до формування ще декількох комунікаційних феноменів, невідомих традиційному суспільству. Вони отримали назву «засоби масової комунікації».

У формуванні сучасної західної теорії комунікації еволюційно можна виділити декілька етапів або «поколінь», що додали своїх особливостей до розуміння феномену комунікації. Не дивлячись на те, що дослідження, котрі сьогодні ми відносимо до комунікативних, проводилися протягом усього двадцятого століття в рамках різних соціальних наук (В. Шрамм, У. Крейг, Р. Літлджон), із розвитком інформаційних наук і технологій стали розвиватися нові підходи до вивчення феномену комунікації. Характерним для цих підходів був розгляд комунікації як *передачі інформації* (виділено нами. – С.І.), де необхідними складовими виступають джерело інформації, повідомлення, одержувач інформації, канал передачі та шум. Як приклад цьому, заслуговує на увагу математична модель комунікації К. Шеннона і У. Уівера, що описували комунікацію як процес передачі та прийняття інформації від одного джерела до іншого. Центральною проблемою для них стає питання передачі інформації, але при цьому головним стає не те, що сказано, а те, що могло би бути сказаним: «Інформація є мірою вашої свободи вибору, коли ви вибираєте повідомлення. Коли ви знаходитеся у надто простій ситуації, де ви маєте вибір із двох альтернативних повідомлень, тоді можна умовно говорити, що інформація дорівнює одиниці» [9, с. 17]. До цього дня, не дивлячись на її критику стосовно лінійного, односпрямованого характеру комунікації, ця модель широко використовується в комунікативних теоріях і практиках, особливо в масовій комунікації та в публічних виступах.

У теорії комунікації 50-60-х років відбувається «психологізація» поглядів на комунікацію, коли вона починає все більше розглядатись як людська комунікація. В цей період теорія комунікації зазнає явного впливу з боку психологічних наук і біхевіоризму. Формується дисципліна, яку нині називають міжособистісною комунікацією. Помітний внесок у розвиток цього напрямку роблять антропологи, психологи, психіатри та психотерапевти, серед них антрополог Г. Бейтсон та каліфорнійська група дослідників, Palo Alto Group, на чолі з психотерапевтом П. Вацлавиком. В їхніх підходах комунікація розглядається перш за все як *взаємодія* (виділено нами. - С. І.), визнано, що кожен з учасників впливає на хід цієї взаємодії. Підкреслюється, що комунікація є не просто передачею-прийомом інформації, а створенням певної спільноти, деякої міри взаєморозуміння між учасниками. Акцентується увага на необхідності зворотного зв'язку та накладання сфер особистісного досвіду в досягненні цього взаєморозуміння. Особлива увага відводиться проблемі генерування змісту в комунікативній взаємодії. Виділяють два рівні значення: змістовне та взаємозв'язкове (П. Вацлавік).

Наступний етап у становленні теорії комунікації, включаючи і сучасність, характеризується розширенням системного підходу до аналізу комунікації. Станення розглядається як *соціальний процес* (виділено нами. – С.І.) (Ч. Пірс, В. Кроунен, У. Лідс-Гурвіц). Підкреслюється не просто інтерактивний,

але й трансактний характер комунікації. Це означає, що всякий суб'єкт комунікації є відправником і одержувачем повідомлення не послідовно, а одночасно; будь-який комунікативний процес містить у собі окрім теперішнього (конкретної ситуації спілкування), неодмінно й минуле (пережитий досвід), а також проектується в майбутнє. Не дивлячись на те, що більшість комунікативних ситуацій мають для нас чітко визначені початок і кінець, тобто є дискретними, ми не знаємо, де, коли, з ким і в який спосіб наша розмова з комунікативним партнером може отримати продовження в наших відносинах-спілкуваннях з іншими людьми. В цьому сенсі ми беремо участь у процесі спілкування безкінечно, і межі нашого «комуніціювання» не завжди чітко можна визначити (Д. Міллер, Дж. Вуд).

Теоретики, що вважають комунікацію соціальним процесом, відносять себе до різних дослідницьких шкіл та напрямків у галузі комунікації. Представництво цих шкіл і напрямків сьогодні приголошує: теорія систем, соціальний конструкціонізм, критична теорія, культурологія, постмодернізм, символічний інтеракціонізм, діалогізм, семіотика, соціолінгвістика, етнографія комунікації, дискурсивний аналіз, прагматика, теорія координованого узгодження значень, критична соціологія, теорія соціальної взаємодії і т.д. (У. Крейг, У. Лідз-Гурвіц, Д. Міллер, Л. Гріффін, Р. Літлджон).

Хоча більшість цих шкіл міцно пов'язані з іншими соціальними науками та спираються на використання різних дослідницьких методологій і традицій, їх об'єднує низка теоретичних, загальнофілософських положень стосовно поглядів на комунікацію. У комунікативній літературі 90-х років ця загальнофілософська єдність отримала назву «соціальні підходи до комунікації». Найважливіші положення цих шкіл щодо процесу людської комунікації можна узагальнити так: комунікація – це основний соціальний процес співтворення, збереження-підтримки та перетворення соціальних реальностей (Т. Пірс, В. Кроунен). Комунікація (й у більш вузькому значенні – спілкування) не є службовим процесом і лише засобом досягнення певних цілей, але й формуючим процесом. У найповнішому розумінні цього слова комунікація є станом людського буття та способом людського існування. Вона виступає основоположним, первинним соціальним процесом, в якому ми, його неминучі учасники, спільно створюємо, відтворюємо й перетворюємо наші соціальні світи, якості нашого існування. Комунікація в цьому сенсі є саме життя, і, за відомою аксіомою П. Вацлавіка, *one cannot not communicate* (виділено нами. – С.І.) (ніхто не може не спілкуватись).

Дослідження комунікації як типу взаємодії між людьми тією чи іншою мірою представлене в межах класичної лінійної моделі комунікативного акту, репрезентованої в роботах Г. Ласвелла, К. Шеннона, Р. Якобсона тощо. Відповідно до даної моделі комунікація тлумачиться як одновекторний процес передачі інформації від адресанта до адресата. При цьому адресант кодує інформацію знаковими засобами тієї знакової системи, яка застосовується в даній формі комунікації. А від адресата вимагається зворотня модель представлення змісту – декодування. Інтерактивний характер комунікації обґрунту-

вав М. Бахтін, який наполягав, що будь-яка комунікація є реакцією на попередній вислів і в свою чергу передбачає комунікативну реакцію на себе. «Слово зорієнтоване на співбесідника, зорієнтоване на того, хто цей співбесідник: людина тієї ж соціальної групи чи ні, той, хто стоїть вище чи нижче (ієрархічний ранг співбесідника), пов'язаний чи не пов'язаний с мовцем якими-небудь більш тісними соціальними зв'язками (батько, брат, чоловік і т. д.). Абстрактного співбесідника, так би мовити, людини в собі, не може бути; з ним дійсно в нас не було би спільної мови ні в буквальному, ні в переносному значенні» [1, с. 93].

На відміну від лінійної моделі, інтерактивна концепція комунікацій обстоювала ідею обов'язкової діалогічності комунікації. Близькою до цього погляду є позиція Л. Виготського, який досліджував мову як засіб соціального спілкування і висловлював думку про первинність комунікативної функції мови.

Трансакційна модель комунікації представлена у творах В. Шрамма. Він обґрунтовує уявлення про комунікацію як одночасний процес відправлення та прийняття повідомлень комунікаторами-співтворцями комунікативного акту. За таких умов комунікація перетворюється на процес складної та багатовекторної взаємодії адресанта й адресата, які виконують зазначені комунікативні функції одночасно.

Серед інших концепцій комунікації відмітимо феноменологічний підхід Е. Гуссерля, М. Мерло-Понті, А. Шютца, П. Бергера, Т. Лукмана. Ці автори досліджували феномен комунікації в контексті ідей інтерсуб'єктивності і життєвого світу. З позицій теорії комунікативної дії досліджує сутність комунікації Ю. Хабермас, який розглядав комунікативну практику як передумову досягнення, збереження та поновлення консенсусу у суспільстві.

На наш погляд, важливою є теорія комунікації М. Бубера, яка ґрунтується на подвійному співвіднесенні світу й людини. М. Бубер вважав, що дана амбівалентність є складною і багатоаспектною, адже є виявом не лише онтологічної подвійності світу, але й людини. Контрверзи «Я-Ти» та «Я-Воно» втілюють різноманітні комунікативні моделі самотності людини у світі й унеможливають абсолютну монологічність людського буття.

Чільне місце у дослідженні комунікацій належить концепції археписьма Ж. Дерріда, який обґрунтував ідею несамототожності тексту як засобу передачі ідей, а відтак наполягав на неможливості існування абсолютно адекватної та успішної комунікації, що не спотворювала б усвідомлення істини. Ж. Дерріда, відштовхуючись від теорії знаків Е. Гуссерля, буде своє розуміння процесів комунікації. Знаки у стандартному розумінні стоять замість чогось присутнього; розуміння ж самого Ж. Дерріда зводиться до спроби побудувати знакову теорію не в рамках подібної ідентичності. Для цього нового розуміння він пропонує неологізм *difference* (виділено нами. – С.І.), що розуміється як «рух, за допомогою якого мова, будь-який код, будь-яка система референції загалом стають «історично» створеними як структури відмінностей (*differences*)» [8, с. 141]. Теорія, яку захищає Ж. Дерріда, позначена ним як *деконструктивізм* (виділено нами. – С.І.). Ж. Дерріда говорить про можливість не-відповіді, в тому числі і своїм критикам

наступне: «Мистецтво не-відповіді або відтермінованої відповіді є риторикою війни, полемічною хитрістю: ввічливе мовчання може стати найзухвалішою зброєю і найудливішою іронією» [4, ст. 278].

Принагідно ми не можемо не згадати Л. Вітгенштейна, оскільки він протягом другого періоду свого життя («пізній» Вітгенштейн) показав, що людина усвідомлює себе («існує для себе») тільки тому, що вступає в мережу комунікативних зв'язків з іншими людьми. Цей комунікативний зв'язок Л. Вітгенштейн позначив у «Філософських дослідженнях» як певну «форму життя». «Термін „мовна гра” покликаний підкреслити, — відмічає він, — що говорити мовою — компонент діяльності чи форма життя» [2, с. 90.]. Отже, Л. Вітгенштейн використовує тут практично антропологічне формулювання проблеми породження свідомості.

У першій половині ХХ століття виникає потреба у посиленні комунікативних зв'язків, що допомагає аналізувати екзистенційно-межові ситуації. Вагомий внесок у розгляд цього питання зробив німецький філософ К. Ясперс. Дещо інакше тлумачив комунікацію цей представник екзистенціалізму. Він здійснив спробу віднайти й окреслити вихідні параметри комунікативної сфери людського буття у динаміці від комунікації реального буття до комунікації як способу людської самореалізації. Загалом екзистенціалізм, досліджуючи ідею асоціального буття самотньої людини, об'рунтовував монологічність людського буття. Він акцентував увагу на тій обставині сучасного життя, за якої у ХХ столітті виникли принципово нові проблеми у сфері комунікативного співбуття людей. Згідно з К. Ясперсом ідеться про руйнування традиційної комунікативної системи та про поширення не людиномірної комунікації, а масової маніпуляції свідомістю і поведінкою індивідів. Проте людина має змогу вийти за рамки того, що вона робить; вона має свободу. Ця можливість, котра характеризує найглибші, найінтимніші пласти людського буття, найповніше виявляється саме в актах спілкування однієї особистості з іншою, в актах змістовної комунікації. Така екзистенційна комунікація ґрунтується, за К. Ясперсом, на взаємності, відкритості та єднанні. Цей зв'язок між людьми «найглибше розкривається в моменти справжніх випробувань долі та переживань» [5, ст. 3].

У другій половині ХХ століття постає вимога звернення до світу повсякденної комунікації зі збереженням засад теоретичного освоєння світу. Один із найбільш продуктивних кроків здійснила німецька комунікативна філософія (вчення Ю. Хабермаса та К.-О. Апеля), заснована на поєднанні уваги до світу повсякденної комунікації, життєвого світу людини взагалі та необхідності утвердження нетехнізованого розуму як вирішальної передумови подолання подальшого посилення антропологічної кризи, зокрема, кризи міжособистісного буття. На перший план виходить проблема інтерсуб'єктивності. Завдяки визнанню інтерсуб'єктивної сфери як визначальної у світі сучасної людини стає можливим здійснення результативних пошуків виходу з кризового стану, в якому опинилася людина, зорієнтована на класичні орієнтири індивідуальної свідомості.

Відтак у ХХ ст. відбувається трансформація ро-

зуміння комунікації. Екзистенційний вимір комунікації (К. Ясперс), який передбачає трансцендування, у філософії другої половини ХХ ст. (К.-О. Апель, Ю. Хабермас) змінюється. Тлумачення проблеми комунікації переходить у суспільну площину і втрачає вимір трансценденції.

Логіка сучасного розвитку вимагає більше комунікації. У сучасному суспільстві останню можна порівняти з кровоносною системою, яка пронизує все і всіх, кожен соціальну клітину, інакше атрофія цих органів буде неминучою, що може призвести до хвороби всього організму. Демократія є не просто вимогою політичного порядку – вона стає формою політичної комунікації у сучасному суспільстві у тій самій мірі, в якій такою формою комунікації є ринок в економіці, система мас-медіа в культурі, – говорить Е. Тоффлер. Він упевнений, що майбутнього боючись не потрібно, потрібно вчитися його визначати. Наше майбутнє тісно і суттєво пов'язане з комунікацією. І щоб передбачати своє майбутнє, потрібно розуміти, чим є комунікація.

Сучасні філософські дослідження стосуються змін у структурі комунікацій. Ці зміни формують новий тип ділової культури, інше уявлення про взаємовідносини людини та суспільства, розуміння міри соціальної відповідальності ділового світу, налагоджування ефективної системи комунікації між різними суспільними групами і владою. Не випадково комунікативна філософія займає одне з провідних місць у загальній масі дисертаційних робіт і монографічної літератури.

Наголосимо, що ця проблематика набуває особливої актуальності в сучасних умовах розвитку українського суспільства. «Трансформаційні процеси, які відбуваються в Україні, потребують спілкування між суб'єктами, що мають різні соціальні, економічні та політичні інтереси, але повинні йти до досягнення згоди та консенсусу у розв'язанні соціальних суперечностей і конфліктів» [3, с. 4]. Важливу роль тут має відігравати багатоканальна, постійно діюча суспільна комунікація, яка стосується найактуальніших цивілізаційних проблем українського сьогодення, що пов'язані зі стосунками між різними соціальними верствами, політичними силами, владою і народом тощо.

Висновок

Дослідивши основні принципи побудови теорії комунікації, приходимо до висновку, що існує певна поліваріантність у тлумаченні цієї проблеми, і ця поліваріантність є різновекторною. Зокрема, існує бачення комунікації в рамках соціальних наук (В. Шрамм, У. Крейг, Р. Літлджон); представлена математична модель комунікації К. Шеннона та У. Уівера; під впливом психологічних наук та біхевіоризму комунікація розглядається здебільшого як психологічний феномен (Г. Бейтсон, П. Вацлавік); як соціальний процес (Ч. Пірс, В. Кроунен, У. Лідз-Гурвіц); у роботах Г. Ласвелла, Р. Якобсона та інших вчених розроблена лінійна модель комунікативного акту. М. Бахтін вказує на інтерактивний характер комунікації, який є одночасним процесом відправлення та прийняття повідомлення. Феноменологічний підхід до проблеми комунікації здійснено Е. Гуссерлем, М. Мерло-Понті та іншими; Ю. Хабермас підкреслив комунікативну дію комунікації, а М. Бубер порівнює її з подвійним

співвідношенням світу і людини. У душі екзистенціалізму К. Ясперс висвітлює комунікацію як спосіб людської самореалізації; як археписьма – М. Дерріда; як теорії знаків – Е. Гуссерль. Л. Вітгенштейн вважав комунікативний зв'язок формою життя.

Отже, на наш погляд, усі перераховані теорії та підходи до комунікації роблять очевидним той факт, що феномен комунікації є настільки широким і багатограним, що досягнути його повністю є завданням досить віддаленої перспективи.

Список літератури

1. Бахтин М.М. Проблемы поэтики Достоевского. – М.: Художественная литература, 1972. – 176 с.
2. Витгенштейн Л. Философские работы. Часть 1. – М.: Гнозис, 1994. – 612 с.
3. Гнатишак Г. Т. Проблема комунікативного виміру буття людини у німецькій філософії ХХ століття. Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук. – Львів: – 2008. – 18 с.

4. Деррида Ж. Страсти // Socio-Logos'96. Альманах Російсько-французького центра соціологічних досліджень Російської АН. М.: Socio-Logos'96, 1996. – С. 257-302.

5. Лич Эдмунд. Культура и коммуникация: Логика взаимосвязи символов. К использованию структурного анализа в социальной антропологии. – М.: Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 2001. – 142 с.

6. Назарчук А.В. Теория коммуникации в современной философии. – М.: Прогресс-Традиция, 2009. – 320 с.

7. Назарчук А.В. О влиянии книгопечатания на развитие протестантизма в Европе // Новая и Новейшая история. – 2006. – №3. – С. 79-90.

8. Почепцов Г.Г. Теория коммуникации. – М.: Рефл-бук, К.: Вакпер. – 2001. – 656 с.

9. Weaver W. The mathematics of communications // Communication and culture. – New York etc., 1966. – P.17-18.

С.Н. Ищук
ФИЛОСОФИЯ КОММУНИКАЦИИ: АНАЛИЗ ОСНОВНЫХ ПАРАДИГМ

В статье анализируются наиболее известные подходы к определению понятия «коммуникация». Обосновываются мысль про парадигмальную поливариантность современной философии коммуникации.

S. Ischuk
PHILOSOPHY OF COMMUNICATION: ANALYSIS OF THE BASIC PARADIGMS

The best known approaches to the definition of communication are analyzed in the article. The idea of a paradigmatic multivariate approach to the philosophy of communication is grounded.

УДК 323.28:327

Т.А. Пода, асистент

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА СВІТОВОЇ ПОЛІТИКИ

Гуманітарний інститут Національного авіаційного університету

У статті здійснюється соціально-філософське дослідження сутності міжнародних відносин, їх трансформації на сучасному етапі, аналізуються основні парадигми дослідження природи та характеру міжнародних відносин.

Вступ

Сучасний стан філософської рефлексії неможливо уявити без аналізу динаміки та перспектив розвитку міжнародних відносин, адже останні визначають не лише рівень та якість життя окремих країн і народів, а й детермінують саме існування людства. Особливо важливим аналіз міжнародних відносин та тенденцій і стратегій їхнього розвитку стає під впливом таких чинників, як глобалізація та інформатизація суспільства, що накладаються на трагедії й катастрофи минулого століття, від багатьох з яких людство не може оговтатися і сьогодні.

Кінець минулого – початок теперішнього століття можна назвати переломним моментом людської цивілізації, оскільки в цей період загострилися питання майбутнього людської цивілізації, актуалізувалася необхідність вироблення магістральних ліній розвитку людства.

Однією з основних причин такого стану речей можна вважати крах біполярної моделі у сфері міжнародних відносин, внаслідок чого, на думку російського дослідника О.С. Маникіна, потрібно звернути увагу на такі моменти у царині міжнародної політики: відсутність аналогів механізмів зміни однієї моделі міжнародних відносин іншою, відсутність формально-юридичних документів стосовно розпаду біполярної моделі, невизначені терміни становлення

нової моделі, залежність світового процесу від однієї супердержави, цілий шквал регіональних криз, у ході яких поступово виробляється новий модус взаємовідносин основних центрів сили, формується нова структура системи міжнародних відносин.

Стало очевидним, що військова міць та велика територія держави ще не гарантує її процвітання та безпеку, для отримання переваги над іншими країнами значну роль відіграє виважена зовнішня політика та вдалий вибір союзників. Глобалізація змінює світ. Це вже не окремі держави та території, а єдиний світовий простір, тому закономірності його розвитку та функціонування мають бути переглянуті та скореговані відповідно до викликів сьогодення, конфлікти мають поступитися консенсусам. Актуалізується вироблення та досягнення компромісів, дотримання необхідного рівня міжнародного співробітництва, утримання «балансу сил».

Усе це спонукає людство замислитися над небезпеками й викликами стихійних міжнародних відносин і зв'язків, вказує на необхідність упорядкування останніх, віднайдення механізмів, що забезпечать більший рівень передбачуваності та керованості процесів, що розвиваються у світі, дадуть можливість уникнути небезпеки стихійних конфліктів, виявити закономірності, що діють у сфері міжнародних відносин, розглядати міжнародні відносини як